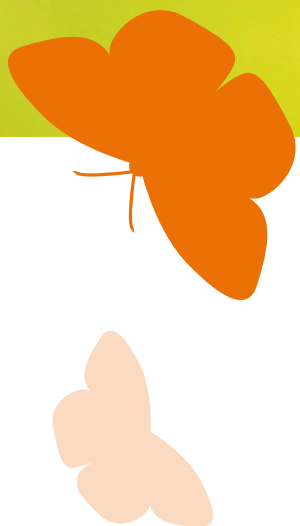

De rode vuurvlinder

Uit Nederland verdwenen dagvlinders

Vijftien soorten dagvlinders verdwenen er uit Nederland. In deze miniserie leggen we telkens een van de verdwenen soorten onder de loep. Hoe verdween deze soort? Waarom verdween hij? En zou hij nog kunnen terugkeren?

Natuurlijk is de grote vuurvinder onze meest iconische vlinder, maar laten we niet vergeten dat er nog een prachtig gekleurde vuurvinder in Nederland voorkwam: de rode vuurvinder. Qua grootte zit hij tussen de kleine en de grote vuurvinder in, waarbij de mannetjes een paarse bestuiving langs de voorrand van de voorvleugel en de achterrand van de achtervleugel hebben. Smaken verschillen natuurlijk, maar er zijn mensen die de rode vuurvinder mooier vinden dan de grote vuurvinder.

In het midden van de negentiende eeuw was de rode vuurvinder al geen gewone vlinder die je zomaar op allerlei plekken tegenkwam. De Graaf vermeldt de vlinder in 1853 alleen van Noordwijk, Snellen weet in 1867 wat meer plekken in Noord- en Zuid-Holland en in Drenthe, maar noemt de soort ook “zeldzaam op moerassige gronden”.

De Gavere beschrijft de soort in datzelfde jaar voor Groningen: “*Je la trouve chaque année dans les tourbières humides au sud-ouest de la ville.*” (“Ik vind haar elk jaar in de vochtige veengebieden ten zuidwesten van de stad.”). In 1900 beschrijft Ter Haar dit gebied in geuren en kleuren (en ik noemde deze beschrijving ook al bij de moerasparelmoervlinder (Vlinders 2 2025), maar het is te mooi om niet te herhalen): “Het “Onland” begint bij de Witte Brug, ongeveer 20 minuten buiten de stad aan den weg naar Paterswolde en vormt een groote, onafzienbare vlakte, bestaande uit lage veengronden. Het grasge- was wordt, voor zoover het land nog niet in cultuur gebracht en dus voor den entomoloog bedorven is, eenmaal per jaar, en wel in het laatste van de maand Juni of het begin van Juli gemaaid. Tot dien tijd prijkt het land in den prachtige dos van de veenflora. Hier en daar staan wilde boschjes van waterwilgen, elzen, berken enz. en groeit de veenbes (*Vaccinium oxycoccus* L.) over groote oppervlakten, in gezelschap van *Orchis*-soorten enz.” Hierna wijdt hij nog twee pagina’s uit over de bijzondere vormen van de rode vuurvinder die hij hier ving. Dat suggereert dat er veel vlinders vlogen waaruit hij die afwijkende exemplaren weg kon vangen.

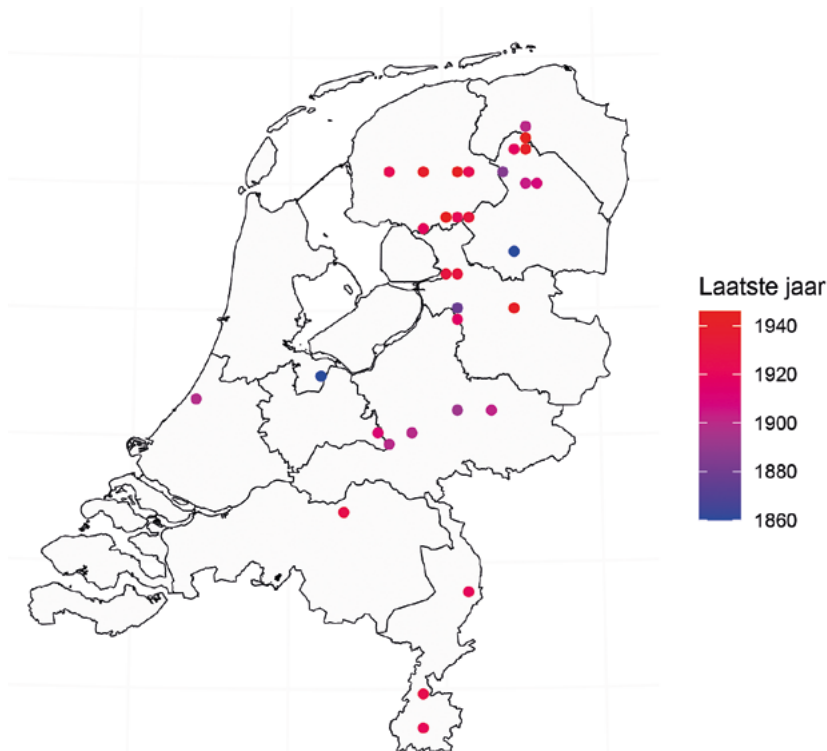
In 1905 kwam hij er weer: “Den 18en Juni 1905 heb ik, in gezelschap van de Heeren Kooi en de Boer van Groningen, de streek, waar de soort voorkomt, weder bezocht. Het resultaat was verrassend. *Chrys. hippot-hoe* L. [rode vuurvinder] was meer dan gewoon, bijna

overvloedig, op enkele voor haar gunstige terreinen.”

Een andere goede plek was het zuiden van de Gelderse Vallei. Tientallen vlinders zijn in 1898 en 1899 gevangen bij Wageningen (Oudemans, 1899) en in 1911 bij Veenendaal. Dit betrof het Binnenveld, toen een groot gebied met vochtige graslanden en veen. Na 1911 is de rode vuurvinder overigens hier niet meer gevangen of beschreven.

In 1920 vindt Graaf Bentinck: “*Chrysophanus hippot-hoe* L., geheel op dezelfde plaats als *Chrysophanus dispar* Maw. in Friesland.” (dus samen met de grote vuurvinder, die toen nog maar net in Nederland ontdekt was). Tijdens de excursie van de NEV op 10 en 11 juni 1922 te Beetsterzwaag (Friesland) werd de soort ook gevonden: “In aantal op een paar weilanden, waar o.a. veel ratelaar, *Rhinanthus*, groeide.” (Oudemans, 1923). Lempke noemt haar in 1936 “Geregeld in het N., overigens sporadisch”.

Ook al staan de stippen op de kaart verspreid over Nederland, het grootste deel van de waarnemingen is gedaan ten zuidwesten van Groningen, rond Peize, Eelde en Paterswolde, precies waar De Gavere en Ter Haar ze ook al eerder van beschrijven. Hier wordt ook op 16 juni 1946 de laatste rode vuurvinder gezien, en

Figuur. Een overzicht van 5x5 km-hokken waar de rode vuurvinder ooit voorkwam. De kleur van de stip geeft het laatste jaar aan van een waarneming van de soort.

Een typisch beeld van het leefgebied van de rode vuurvliinder: schrale tot matig voedselrijke, vochtige of natte graslanden.

daarmee wordt de rode vuurvliinder de eerste standvlinder die uit Nederland verdwijnt (figuur).

Er zijn daarna nog een paar onbevestigde waarnemingen, alsmede een vangst van de ondersoort die alleen in de Alpen voorkomt en die zeker niet op natuurlijke wijze in Nederland terecht is gekomen. Op 19 juni 2013 wordt de soort met zekerheid weer in Nederland vastgesteld tussen Vaals en Vijlen in Zuid-Limburg. Deze vlinder zal vermoedelijk afkomstig zijn uit de Ardennen of de Eifel. Net achter Aken, op ongeveer 15 km van de grens, is een grote populatie van de rode vuurvliinder bekend. Tot nu toe is het helaas bij deze ene waarneming gebleven.

Leefgebied

De rode vuurvliinder leeft in schrale tot matig voedselrijke, vochtige of natte graslanden, zoals duin-, blauw- en beekdalgraslanden. De beschrijving die Ter Haar in 1900 gaf, past daar prima binnen, en ook de hooilanden in het zuiden van de Gelderse Vallei tussen Wageningen en Veenendaal zullen er ongeveer zo uitgezien hebben. Dit soort graslanden was vroeger helemaal niet zo zeldzaam: schrale graslanden waren de norm en nat was het in Nederland al gauw, pas later konden we met stoomgemalen efficiënt water

afvoeren en de waterstand laag houden. In sommige natuurgebieden, zoals in Noordwest-Overijssel of in de Bruuk bij Groesbeek, kunnen we nog een glimp opvangen van hoe grote delen van Nederland er ooit uitgezien hebben.

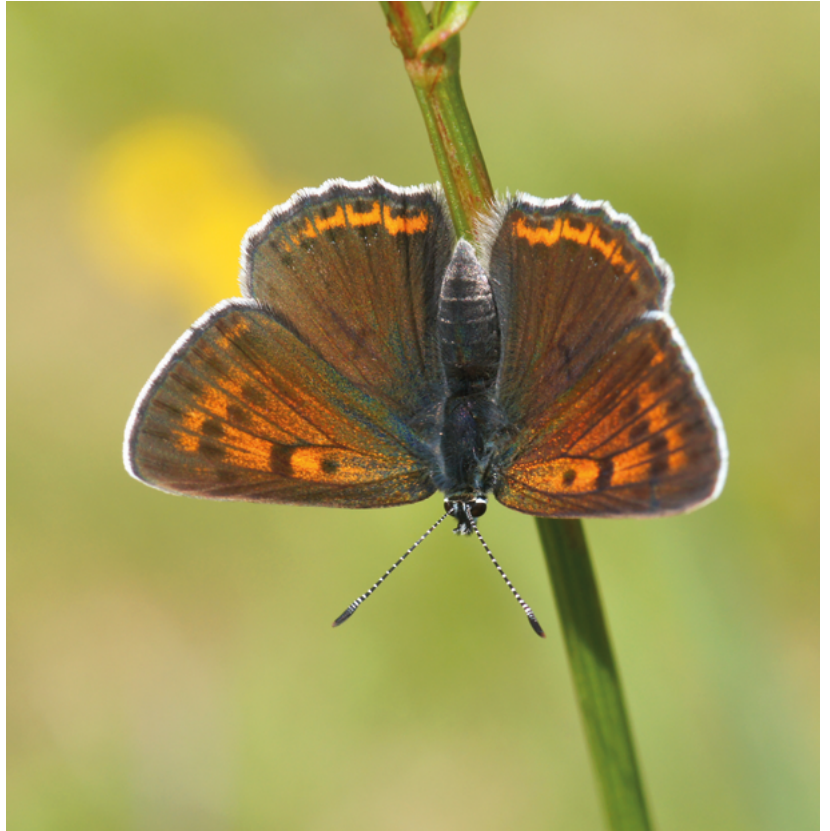
Maar ook al was dit soort graslanden ooit veel gewoner, de rode vuurvliinder was dat niet. Niet voor niets worden midden negentiende eeuw maar een paar plekken genoemd: je kwam hem niet zomaar tegen. Dat de rode vuurvliinder de gevoeligste specialist van dit soort graslanden was, blijkt ook uit het feit dat het de eerste vlinder was die uit Nederland verdween: al in de jaren 1940 waren de overgebleven graslanden te klein en te slecht van kwaliteit om de soort nog duurzaam te kunnen behouden.

Kan de soort nog terugkeren?

Waar de moerasparelmoervlinder, een andere soort van vochtige bloemrijke graslanden, het tot de jaren 1980 heeft volgehouden in Nederland, was de rode vuurvliinder juist de eerste soort die verdween. Maar helemaal hopeloos is het niet. In de Ardennen en Eifel is het zeker geen heel zeldzame soort (zoals de moerasparelmoervlinder trouwens wel) en het lukte de vlinder al eerder om vanaf daar Nederland te

Mannetje rode vuurvliinder.

Vrouwtje rode vuurvliinder.

bereiken. Maar vooralsnog is er geen leefgebied van goede kwaliteit aanwezig in Nederland, of is dat veel te klein. Want ook veel 'gemakkelijker' soorten als de zilveren maan en de purperstreepmoervlinder hebben zich nog niet teruggevestigd in Zuid-Limburg, terwijl beide soorten populaties op een paar kilometer van de grens hebben, en ze ook veel vaker zwerfend opduiken. Daarvoor worden de beekdalen in Zuid-Limburg nog veel te intensief agrarisch beheerd. En als het die soorten al niet lukt, gaat het zeker niet lukken voor de rode vuurvliinder. Grote delen van het Geuldal of de streek richting Vaals zouden moeten worden ingericht naar schrale tot matig voedselrijke, vochtige of natte graslanden. Dat is zeker niet onmogelijk, en op sommige plekken is al een eerste aanzet gemaakt, maar het is nog lang niet genoeg. Beter reëel te zijn en eerst te wachten op goede Limburgse berichten van zilveren maan en purperstreepmoervlinder, die zullen normaal gesproken aan de rode vuurvliinder voorafgaan. Dan praten we verder.

Literatuur

- Bentinck, G.A. (1921). [Mededeling in:] Verslag van de vierenvijftigste Wintervergadering van de N.E.V. - Tijdschrift voor Entomologie 64, XI.
- Gavere, C. de (1867). Notices sur quelques

- macrolépidoptères indigènes. - Tijdschrift voor Entomologie 10, 185-217.
- Graaf, H.W. de (1853 (1ste stuk, uitgegeven in November 1851)). Nederlandsche schubvleugelige Insekten (Lepidoptera). - In: Herklots, J.A. Bouwstoffen voor eene fauna van Nederland : onder medewerking van onderscheidene geleerden en beoefenaars der dierkunde. Eerste deel. Brill, Leiden, pp. 1-55.
- Haar, D. ter (1900). Eenige merkwaardige aberratiën en een nieuwe variëteit afkomstig van een dankbaar vangterrein. - Tijdschrift voor Entomologie 43, 239-246.
- Haar, D. ter (1905). Chrysophanus (Polyommatus) hippothoe L. ab. eurybina (nov.ab.). - Tijdschrift voor Entomologie 48, 204-205.
- Lempke, B.J. (1936). Catalogus der Nederlandsche Macrolepidoptera I. Tijdschrift voor Entomologie 79 (x), 238-316.
- Oudemans, J.Th. (1899). [Mededeling in:] Verslag van de tweendertigste Wintervergadering van de N.E.V. - Tijdschrift voor Entomologie 42, 20-23.
- Oudemans, J.Th. (1923). Macrolepidoptera, waargenomen te Beetsterzwaag op 10 en 11 Juni 1922. - Entomologische Berichten (Amsterdam) 6, 159-160. ●